

Onderzoek naar het overwinteringspatroon van de Blauwe Kiekendief *Circus cyaneus*: eerste resultaten van een kleurmerkonderzoek in de Vlaamse kustpolders

Jan Seys, Johan Boonefaes, Koen Devos, Roland Vannieuwenhuyze

Study of the wintering behaviour of Hen Harrier *Circus cyaneus*: first results of a colour marking project in the Flemish coastal area.

Abstract

Within the framework of an international study of Hen Harrier winter roosts, a colour marking project on this species was started in 1989-90 in the Flemish coastal area. The results of the winters 1989-90 and 1990-91 are discussed briefly below.

Jan Seys, Toekomststraat 7, B-8310 St.-Kruis Brugge
 Johan Boonefaes, Pannestraat 10, B-8630 Veurne
 Koen Devos, Kapelhoekstraat 55, B-8600 Diksmuide
 Roland Vannieuwenhuyze, Bessendreef 7, B-8021 Loppem

Inleiding

In het kader van een internationaal studieprogramma naar het overwinteringspatroon van de Blauwe Kiekendief *Circus cyaneus* in Europa ("The European Hen Harrier Winter Roost Survey"; coördinatoren R. Clarke & D. Watson, B.T.O., U.K.: Clarke 1985) werden de laatste jaren aan de belangrijkste slaappleaatsen van de Vlaamse kuststreek en het krekengebied van Noordoost-Vlaanderen simultaantellingen verricht.

Om aanvullende informatie te verwerven over de honkvastheid van deze soort tijdens de winter, werd in het winterhalfjaar 1990-91 officieel gestart met het individueel merken van kiekendieven. Hierbij kon gebruikt gemaakt worden van de ervaring van J. Boonefaes, die reeds tien jaar zijn ringactiviteiten op deze soort toespitst en in 1989-90 al enkele exemplaren individueel merkte.

In tegenstelling met een in Schotland lopend onderzoek (Clarke 1990), waarbij tussen 1988 en 1991 reeds ettelijke honderden Blauwe kiekendieven werden uitgerust met "wing-tags" (plastic vleugelschildjes), kozen

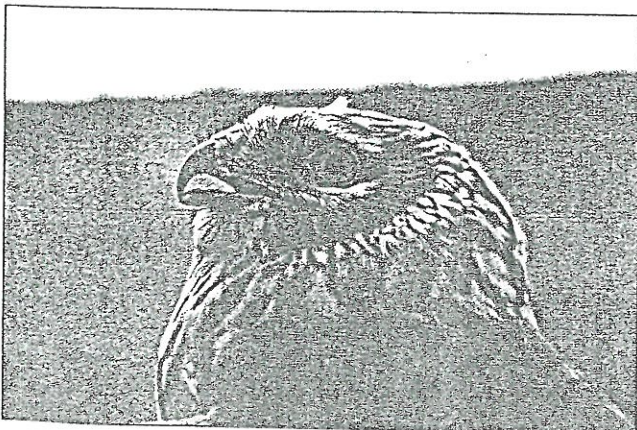
wij om diverse redenen voor een ander systeem. Hiertoe werd bij gevangen exemplaren de stuit blauw, rood of geel geverfd, in combinatie met de inplanting van witte pennen in de vleugel. Laatstgenoemde techniek werd op punt gesteld door valkeniers en reeds toegepast bij verschillende roofvogelonderzoeken, o.a. bij de Noord-amerikaanse vorm van de Blauwe Kiekendief *Circus cyaneus hudsonius* (Hamerstrom 1986). Het heeft, in combinatie met de gekleurde stuit, het grote voordeel de vogel niet te hinderen en geen blijvende sporen na te laten (verdwijnen bij de rui). Bovendien zijn deze markeringen zeer goed en van zeer ver zichtbaar in het veld — ook bij minder goede waarnemingsomstandigheden — wat niet kan gezegd worden van het "wing-tag"-systeem.

Resultaten

Van de acht exemplaren (1 ad. mannetje, 2 juv. mannetjes, 5 vrouwtjes/onv.) gemerkt tijdens de winters 1989-90 en 1990-91, werden twee exemplaren niet teruggemeld (Tabel 1). Een ander vrouwtje 's morgens gevangen en geverfd nabij de Blankaart werd enkel diezelfde dag nog jagend boven de rietkragen van dit natuurgebied gesignaleerd. De overige vijf exemplaren leverden boeiende resultaten i.v.m. het trek- en zwerfgedrag van deze soort tijdens de winter. Het vangen en/of merken zorgde niet voor een merkbare verstoring.

1989-90:

1) een vrouwtje, gevangen en gemerkt aan de Blankaart midden november 1989 werd daar tussen 25 november en 5 februari tot vier maal toe op de slaappleaats gezien, maar verscheen ook op twee andere slaappleaatsen in de buurt, nl. te Stuivekenskerke (23 december) en te LOReninge (13 januari); op 4 februari werd dit ex. jagend waargenomen in de Handzamevallei. Deze drie plaatsen liggen elk zo'n 10 km van de Blankaart verwijderd.

Blauwe Kiekendief *Circus cyaneus*

Foto: J. Seys

en 1770-71. Het nummer in de tabel verwijst tevens naar de gebruikte nummering van de kiekendieven in de tekst van het artikel.

Table Summary of Hen Harriers *Circus cyaneus* colourmarked in the Flemish coastal area during the winters 1989-90 and 1990-91.

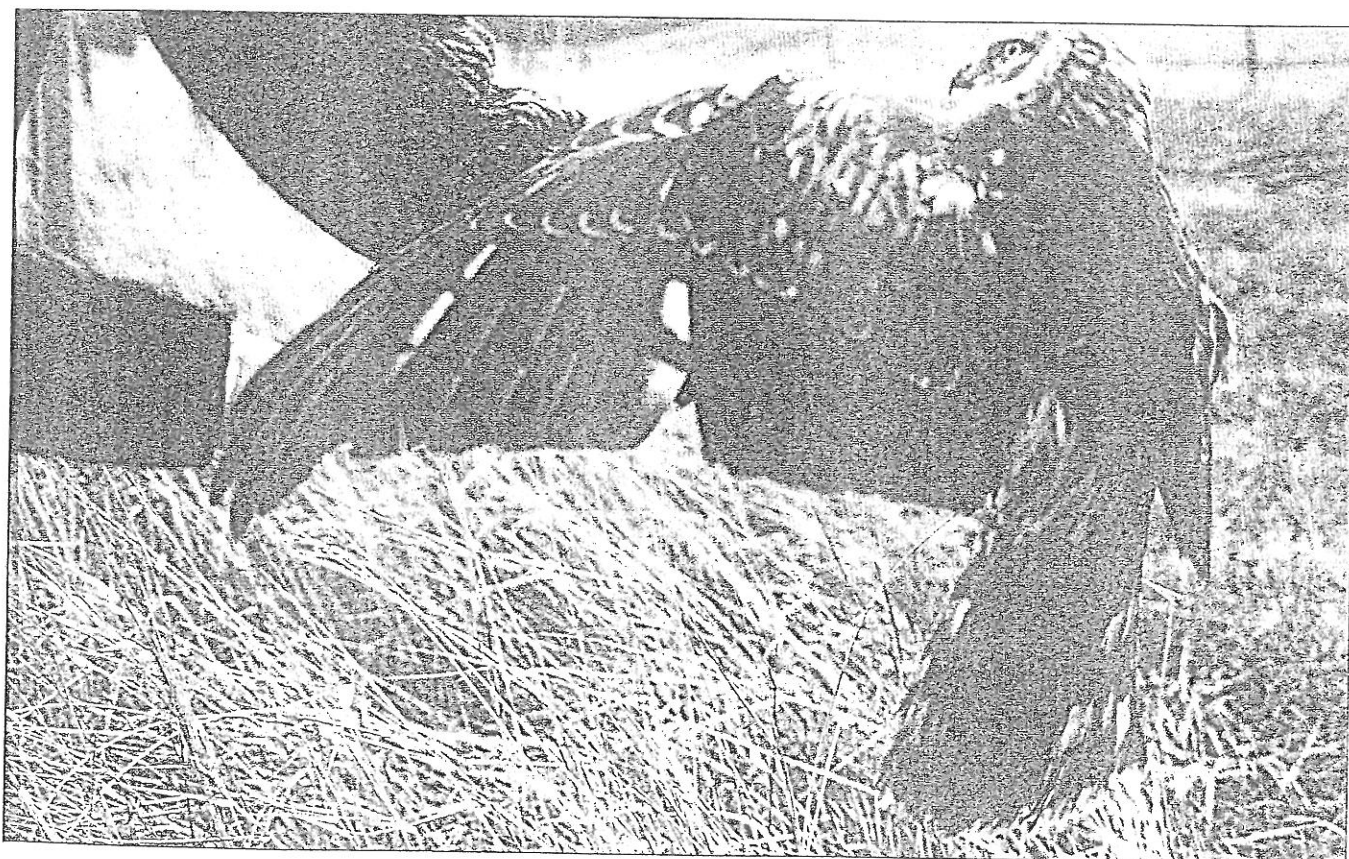
Winter	Nr	Geslacht/leeftijd	Vangstplaats	Vangstdatum	Kleurmerk		Aantal terugmeldingen				Laatste terugmelding
					kleur stuit	positie witte pennen	slaapplaats	andere slaapplaats	overdag	totaal	
1989-90	1	adult ♀	Blankaart	11 november	blauw		4	2	1	7	5 februari
	2	adult ♀	Blankaart	2 december	rood		2		2	4	5 februari
1990-91	3	eerstejaars ♂	Houtave	14 november	blauw		7		8	15	24 december
	4	eerstejaars ♂	Zwin	12 januari	blauw	rechterhand			2	2	23 februari
	5	eerstejaars ♀	Blankaart	20 januari	rood	linkerhand	5		4	9	14 april
	6	eerstejaars ♀	Blankaart	15 december	rood				1	1	15 december
	7	adult ♂	Blankaart	2 december	rood					0	
	8	adult ♀	Blankaart	20 januari	rood	linkerhand				0	

2) een ander vrouwtje, gevangen op 2 december 1989, werd op 13 januari en 5 februari 1990 teruggemeld op de slaapplaats van de Blankaart en tweemaal overdag waargenomen in de omliggende weiden (21 en 29 januari 1990).

1990-91:

3) een eerstejaars mannetje overdag gevangen in de Oostkustpolders (Houtave) op 14 november 1990 (F. De Ruwe), werd op 30 november waargenomen op een

slaapplaats in een bietenveld drie kilometer zuidwaarts gelegen en kwam daar slapen tot het veld midden januari 1991 werd omgeploegd (15 waarnemingen). Overdag werd dit exemplaar achtmaal opgemerkt en dit telkens tussen 14-16 uur binnen een straal van vier kilometer van de slaapplaats (zowel in noordelijke als zuidwestelijke richting). Merkwaardig genoeg werd dit exemplaar op andere tijdstippen van de dag nooit opgemerkt in het door ornithologen druk bezochte Uitkerkse weidcomplex!

Eerstejaars ♂ Blauwe Kiekendief *Circus cyaneus* met blauwgeverfde stuit (Nr. 3: tabel)

Foto: J. Seys

4) een eerstejaars mannetje op 12 januari 1991 gevangen (daags voor een vrij bruuske temperatuursdaling!) langs een aanliegroute naar de Zwinslaapplaats en uitgerust met twee witte handpennen in de rechtervleugel, werd mogelijk teruggezien op 12 februari in het Zwin (zeer laat toekomend op slaapplaats). Met zekerheid werd het echter opgemerkt op 18 februari te Uitkerke (19 kilometer zuidwestwaarts), en op 23 februari op de slaapplaats van de Blankaart (55 kilometer zuidwestwaarts)!!

5) een vrouwtje op 20 februari 1991 gevangen aan de Blankaart en geveerd en uitgerust met twee witte veren in de linkerhandvleugel werd daar tussen 27 januari en 30 maart vijf maal teruggemeld op de slaapplaats. Anderzijds bleek dit exemplaar tijdens menig andere telling aan de Blankaart niet aanwezig te zijn. Overdag werd dit vrouwtje vier maal jagend waargenomen in de IJzerbroeken (tussen 2 februari en 14 april). Een verblijf van nagenoeg drie maanden dus, met vermoedelijk af en toe wisseling van slaapplaats.

Besluit

Deze voorlopige resultaten wijzen erop dat Blauwe Kiekendieven in onze streken vermoedelijk een overwinteringspatroon vertonen dat het midden houdt tussen aan de ene kant een verblijf gedurende ettelijke maanden in een welomlijnd gebied en een (in het ander extreem) zwerfgedrag over een grotere oppervlakte de hele winter lang. Ook de literatuurgegevens hieromtrent zijn niet eenduidig: sommige auteurs maken gewag van een vast winterjachtgebied (Wassenich 1968; Schipper et al. 1975) — soms zelfs met echte winterterritoria (Boedeltje & Zijlstra 1981) —, terwijl anderen dan weer spreken van een zwervend gedrag (Watson 1977). In elk geval werd reeds herhaalde malen vastgesteld dat individuele vogels gedurende langere tijd hetzelfde jachtgebied gebruiken, wat ook door onze gegevens wordt bevestigd. Jachtterreinen kunnen meer dan 16 kilometer van de slaapplaats verwijderd zijn (Watson 1977), hoewel ze veelal dichters liggen. Uitwisseling tussen nabijgelegen

slaapplaatsen komt frequent voor en werd ook door dit onderzoek aangetoond. Onder invloed van strenge vorst en vooral sneeuwval kunnen belangrijke verplaatsingen optreden (cfr. gemerkt ex. nr. 4), dit door veranderingen in prooiaanbod enerzijds en door het minder geschikt worden van slaapplaatsen anderzijds. De grote aantrekkingskracht van geschikte, rustige slaapplaatsen toont het belang aan van dergelijke terreinen voor deze soort.

Als besluit kunnen we stellen dat deze eerste resultaten het nut van dergelijk merkonderzoek onderstrepen, al gaat het om relatief kleine aantallen exemplaren. Met een totaal van minimum 38 terugmeldingen voor 8 gemerkte exemplaren, kunnen we nu reeds spreken van een onverwacht succes. Hierbij willen we dan ook alle waarnemers bedanken (F. Van Hee, F. De Scheemaeker, Y. De Saedeleer, L. Popelier, R. Debruyne, P. Houwen (†), F. Willemys, T. Defoort), alsook G. Burggraeve, R. Trio en F. De Ruwe voor hun persoonlijke inzet. Met de actieve medewerking van nog meer Vlaamse ornithologen (aandachtig bekijken van waargenomen kiekendieven en signaleren kleurmerken) moet dit onderzoek deze en volgende winters verder kunnen uitgroeien, om zo de kennis van het overwinteringspatroon van deze soort gevoelig te verbeteren.

Literatuur

- Boedeltje G., M. Zijlstra, 1981. Territorialiteit, biotoop- en voedselkeuze bij de Blauwe Kiekendief *Circus cyaneus* in de winter. *Limosa* 54: 73-80.
- Clarke R., 1985. Hen Harrier Winter Roost Survey. *Norfolk Bird & Mam. Rep.* 27: 262-267.
- Clarke R., 1990. *RSPB Hen Harrier Study: Newsletter* 1: 1-8.
- Hamerstrom F., 1986. *Harrier, Hawk of the Marshes*. Smithsonian Institution Press, Washington, D.C.
- Schipper W.J.A., Buurma L.S., P.H. Bossebroek, 1975. Comparative study of wintering Hen Harriers *Circus cyaneus* and Marsh Harriers *Circus aeruginosus*. *Ardea* 63: 1-29.
- Wassenich V., 1968. Durchzug und Überwinterung der Kornweihe. *Regulus* 9: 214-225.
- Watson A.D., 1977. *The Hen Harrier*. T. & A.D. Poyser. Berkhamsted.

50 jaar geleden...

Scharrelaar

Verslag van het bezoek van afdeling Hasselt aan het Sint-Jan Berchmangesticht te Zonhoven op 6 maart 1941. Het was de ornithologische afdeling die eerst door ons bezocht werd. Deze afdeling bestond voor de grootste helft uit vogels in de omtrek buit gemaakt: fuut, tureluur, steltkluut, roerdomp, zwarte ruiter, blauwe reiger, Kievit, watersnip, houtsnip, doverik, meerkoet, enz. Verder nog ooievaar, korhoen en de gewone hoederachtigen der Kempen. Doch het merkwaardigste van al was de uiterst zeldzame scharrelaar, gevonden te Laak bij Houthalen op 2 Juni 1935. De naastbij staande hop en wielewaal moesten zeker jaloers zijn op zo'n prachtig verenkleed.

R. Lejeune